

Az 1905. évi népiskolai tanterv és utasítás közvetett hatásai az óvodai rajzra

Somogyi Anett

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Művészeti és Sporttudományi Intézet
tanársegéd 0009-0008-4143-5680 | MTMT: 10080648

KEYWORDS

- *progressive education*
- *educational press*
- *1905 elementary school curriculum*
- *preschool education*
- *art education*

ABSTRACT

The 1905 elementary school curriculum and instructions and their indirect effects on kindergarten drawing | At the turn of the 19th and 20th centuries, with the rise of progressive education and the deepening of child studies, children's creativity, unique perspectives, and age-specific characteristics came to the fore, enriching the approach and methodology of art education with many new ideas. The previously rigid, geometry-based subject of drawing slowly became a much higher-order, holistically educational and developmental opportunity in education, although its implementation within a uniform, institutional framework was often the subject of debate. This change in approach was supported by the discovery of children's art, which treated children's drawings in a completely different light, as independent, valuable works of art. In Hungary, the 1905 elementary school curriculum and instructions set a new direction for drawing education, emphasizing the observation of reality and the study of natural forms. Our study focuses on the modernization proposals of this curriculum relating to the subject of drawing and the examination of their effects, by exploring articles published in the contemporary pedagogical press, with a particular emphasis on early childhood education journals, in the year of the curriculum's publication and the following year. The theoretical framework of our research was outlined by a brief overview of the pedagogical and artistic reform efforts at the turn of the century, and in terms of methodology, we used historical source analysis and press analysis.

In our study, we sought to find out how the kindergarten magazines selected for our research responded to the reforms related to drawing in the new curriculum. Although the curriculum concerned the school sector, we examined whether we could find any indirect effects in the field of early childhood education. We sought to uncover the opinions and suggestions found in the articles of early childhood education magazines regarding drawing in kindergarten or its reform.

The overall aim of our research is to assess the indirect effects of the 1905 public education curriculum and instructions among the complex influences that led to the development and change of kindergarten drawing, in order to provide the most complete picture possible of the history of early childhood drawing education during the dualist era.

KULCSSZAVAK

- *reformpedagógiák*
- *pedagógiai sajtó*
- *1905-ös népiskolai tanterv*
- *óvodai nevelés*
- *rajztanítás*

ABSZTRAKT

A 19–20. század fordulóján a reformpedagógiák térnyerésével és a gyermektanulmányozás elmélyülésével a gyermekek kreativitása, egyedi látásmódja és életkori sajátosságai egyre jobban előtérbe kerültek, amelyeknek köszönhetően a rajztanítás szemlélete és módszertana is sok újdonsággal gazdagodott. Az addigi merev, geometrián alapuló rajz tantárgy lassan egy sokkal magasabb rendű, holisztikusan képző, fejlesztő lehetőséggé vált az oktatásban, noha az egységes, intézményes kereteken belüli megvalósulási gyakorlat sok esetben vita tárgyát képezte. Ezt a szemléletváltást támogatta a gyermekművészet felfedezése, ami a gyermekrajzokat egészen más megvilágításban, önálló, értékes alkotásokként kezelte. Hazánkban az 1905-ös népiskolai tanterv és utasítás új irányt szabott a rajzoktatásban, a valóság megfigyelésére és a természeti formák tanulmányozására helyezte a hangsúlyt. Tanulmányunk középpontjában ennek a tantervnek a rajz tantárgyra vonatkozó modernizációs javaslatai és azok hatásainak vizsgálata áll a korabeli pedagógiai szakajtóban.

Ezen belül is a kisgyermeknevelési folyóiratokban a tanterv kiadásának évében és a rá következő évben megjelent cikkanyagot tárjuk fel. Kutatásunk elméleti kereteit a századforduló pedagógiai és művészeti reformtörekvéseinek vázlatos áttekintése jelölte ki, módszereit tekintve pedig történeti forráselemzést és sajtóelemzést alkalmaztunk.

Vizsgálatunk során arra kerestük a választ, hogy miként reagáltak a kutatásunkhoz kiválasztott óvodai folyóiratok az új tanterv rajzzal kapcsolatos reformjaira. Noha a tanterv az iskola területére vonatkozott, vizsgáltuk, hogy megtaláljuk-e annak közvetett hatásait a kisgyermeknevelés területén. Igyekeztünk feltámi, hogy milyen véleményeket és javaslatokat találunk az óvoda rajzra vagy annak reformjára vonatkoztatva a kisgyermeknevelési folyóiratok cikkanyagaiban.

Kutatásunk célja összességében az óvodai rajz fejlődését és változását eredményező összetett hatások között felmérni az 1905. évi népoktatási tanterv és utasítás közvetett hatásait, annak érdekében, hogy a lehető legteljesebb módon ábrázolhassuk a dualizmus kori kora gyermekkori rajztanítás történetének alakulását.

Bevezetés

A hazai vizuális nevelés és a rajz történetének szintetizálásával, vagy egyes kiemelkedően fontos időszakok rajztanítást érintő eseményeinek az összefoglalásával számos szakirodalom foglalkozott már. Az 1900-as évek közepén Buday Lajos tanulmányai íródtak a rajzoktatás történetéről, 1800-tól 1900-ig és az 1895-től 1915-ig terjedő időszak metszetében. Tóth Péter 2006-ban írt tanulmánya a középkori iparoktatástól a népiskolai törvény megjelenéséig, Köves Szilvia doktori disszertációja pedig nagyobb időszakot felölelve, 1777-től 1944-ig tekintette át az intézményes rajztanítás fejlődéstörténetét. Balla Gergely 2019-es tanulmánya kifejezetten a századfordulón kialakuló, a vizuális oktatást érintő szakmai kérdéseket és vitákat taglalta, felvázolva a két egymással szembenálló szemléletet képviselő dialektikáját. Kárpáti Andrea 1993-ban írt tanulmányában pedagógiai paradigmákon keresztül tekintette át a rajz tantárgynak az időben változó, fejlődő, különböző tartalmait és módszereit. Álláspontja szerint az 1905-ös évi népiskolai tanterv és utasítás az önkifejezési paradigmát hozta el a művészi látásmód győzedelmeskedésével.

A századforduló pedagógiai és művészeti törekvései

Ellen Key 1900-ban megjelent, *A gyermek évszázada* című könyve mintha csak jelképes nyitánya lett volna az azt követő években történt pedagógiai koncepcióváltásnak. A külföldi reformpedagógiai törekvések, a gyermekrajz-kiállítások és konferenciák tanulságai, a gyermektanulmányozás tudományos kutatási eredményei a pedagógia területén, és azon belül a rajztanítás addigi szemléletében és módszertanában is jelentős változásokat indukáltak (Köves, 2009). Modern fordulat volt a gyermekfejlődési sajátosságok, az életkori készségek és a gyermeki

érdeklődés tantervírásban való figyelembevétele, amelyek alapvetően megváltoztatták az oktatási gyakorlatot (Kárpáti, 1993). A 20. század elején a német és angol iskolákban a rajz tantárgy neve a *Zeichnen* és *drawing* helyett *Kunst* és *art* lett, jelezve a művészet pedagógiai területen való térnyerését (Köves, 2009). A rajz-oktatás reformja Amerikából indult ki, majd Anglia és Franciaország után Németországba is eljutott, ahol a századforduló környékén több nagyszabású gyermekművészeti kiállítás is megrendezésre került, hozzájárulva a rajzoktatás és a gyermekek művészi kibontakozásának forradalmasításához. Művészettörténészek és esztéták írásain keresztül megszülettek külföldön az első művek a gyermekrajzok elemzéseiről, ilyenek voltak többek között Ruskin (1857), Ricci (1887), Perez (1888), és Langbehn (1889) munkái, amelyeket az utána következő években lélektani és képességfejlődés szempontjából vizsgálódó szerzők összefoglalásai is követtek, pl. Passy (1891), Sully (1895), Levinstein (1905), Kerschensteiner (1905), Rouma (1908) írásai (Köves, 2009). 1905-ben jelent meg Nagy Lászlónak, a magyar gyermektanulmányi mozgalom alapítójának *Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából* című műve, amelyben a gyermekrajzokkal lélektani szempontból foglalkozott, de munkáján keresztül közvetett szándéka volt a rajzoktatás és általánosságban az oktatás ügyének előremozdítása is (Nagy, 1905).

A művészeti nevelés legfontosabb képviselőihez tartozott német nyelvterületen Alfred Lichtwark, Konrad Lange és Carl Götze, az ő újíto kezdeményezéseikhez fűződtek az első eredmények a művészeti nevelés reformjai terén. A célok között megjelent az az általános pedagógiai törekvés, hogy az értelmi fejlesztés egyoldalúságával szemben a gyermek érzelmi életét is fókuszba helyező tevékenység is kapjon szerepet az oktatásban. Cél volt még a rajzoktatás megreformálása, a mértani alakzatok gépies másolása helyett a helyes megfigyelés megtanítása és a fantázia szerepének felértékelődése (Joó, 2014; Nagy, 1906). Magyarországon az első gyermekrajz- és kézimunka-kiállítás 1903-ban Streitman Antal gimnáziumi tanár nevéhez fűződik, aki a berlini kiállítás mintájára a rajztanítás új módszereinek eredményeit – ösztönszerű rajzokat, óvodai alaki munkákat és iskolai kézimunkákat – mutatta be 3-12 éves gyermekek munkáin keresztül. 1905-ben újabb gyermekrajz-kiállítás nyílt meg Kolozsváron, majd ugyanabban az évben Budapesten is (Nagy, 1906).

Újdonságként jelentkezett a művészi kivitellű gyermekkönyv-illusztráció műfaja, amely hazánkban leginkább az életreform-mozgalmakhoz kapcsolódó gödöllői művésztelep széleskörű pedagógiai-művészeti munkásságán keresztül képviseltette magát. A gyermekek számára művészi értékű rajzokkal díszített képeskönyvek és tankönyvek készültek, emellett az ottani kommunában nagy hangsúlyt fektettek a tárgyi és vizuális környezet szép, igényesen kivitelezett megjelenítésére is. A művészkolónia vezetői, Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch

Aladár állást foglaltak a művészeti neveléssel és azon belül a rajztanítással kapcsolatban is, a reformtörekvéseket támogató elgondolásaikat a *Népművelés*, a *Rajztanítás* és a *Huszdik Század* című folyóiratok közölték (Tészabó, 2005).

Az 1905. évi népiskolai tanterv és utasítás

A tanterv és utasítás kiadását megelőzően hazánkban élénk viták, véleménykülönbségek rajzolódtak ki különböző területek szakemberei között. Művészek, pedagógusok, pszichológusok eltérő nézőpontból nyilvánították ki és ütköztették elgondolásaikat a helyesnek gondolt rajztanításról, amelyek nagyjából két ellentétes irányt képviseltek. A vitát képező tételekről pontos képet adtak a 1905 júniusában megrendezésre kerülő rajzoktatási kongresszus előzetes vitapontjai, amikről a *Magyar Pedagógia* is tudósított. A két ellentétes véleményt képviselő tábor álláspontja rögtön kirajzolódott az első vitakérdés során, amely arra irányult, hogy vajon a művészi, szubjektív látásmód, vagy az objektív, szigorúan vett rajztudást adó tanítási módszer követendő-e az iskolában. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a természet utáni szabad rajzolás vagy a különböző minták, geometrikus testek és gipszöntvények rajzolása között kellett volna döntenie az általános rajztanítás irányát illetően (Sz. S., 1905). Köves rámutatott, hogy ez a fajta szembehelyezkedés a kor sokszínű művészeti felfogásaiból is eredt, másfelől pedig abból a tévedésből, hogy az érzékelés és ábrázolás objektív, tárgyilagos és szubjektív, emocionális tényezőit egymástól elkülönítve tartották csak lehetségesnek (Köves, 2009).

Az 1905. június 16-án kiadott népiskolai tanterv és utasítás részletesen tárgyalta a rajztanítás új tantervi céljait és alapelveit, hangsúlyozva a korábbi népiskolai gyakorlattól való jelentős eltéréseket. A tanterv megfogalmazásában „a rajztanítás célja az, hogy megtanítsa a gyermeket, miként kell a saját megfigyelése alapján egyszerű tárgyakat érthetően (jellemzően) ábrázolni. E cél szolgálataival tehát együtt jár: a megfigyelő és az ábrázoló képességnek szoros egységben való fejlesztése és nevelése” (1905. évi 2202. számú népiskolai törvény és utasítás, 39). A régi koncepcióban lényegében a hagyományos, absztrakt geometriai vagy díszítő minták domináltak, amit felváltott a természet utáni rajz, a másolás helyett tehát az önálló megfigyelésnek és helyes látásnak lett fontos szerepe. Emellett olyan szempontok is rögzítésre kerültek, mint a gyermekben rejlő képességek kibontakoztatása, az egyéniség érvényre kerülése és az alkotókészség fejlesztése. Fókuszba került az alkotás öröme, és a vizuális kifejezőmód pszichológiai értelemben vett haszna is. A gyermekek gyakorolhatták az ún. ösztönös vagy emlékezeti rajzot is, meséket, történeteket illusztrálhattak szabadon, bár a terjedelmes tantervben ez csak pár sor erejéig jelent meg. A rajz tantárgya már nem csak ügyességet fejlesztett és technikai tudást adott, több lett annál,

hozzájárult a vizuális intelligencia és az esztétikai érzék fejlődéséhez is. Az esztétikai nevelés magában foglalta a vizuális környezet szépségét és igényességét, a művészet megismertetését a gyermekkel.

Az 1905. évi tanterv és utasítás az óvodai szaklapokban

Tanulmányunk következő részében arra keressük a választ, hogy mindez milyen visszhangot váltott ki az óodaügy területén, és találunk-e a tantervre vonatkozó véleményeket és javaslatokat a korabeli kisgyermeknevelési folyóiratok sajtó-cikkeiben. Elsődlegesen olyan tanulmányokat és híryanagokat kerestünk, amelyek a népoktatási törvényben rögzített rajzoktatás új irányával foglalkoztak és a kisgyermeknevelés területére vonatkozó megállapításokat és javaslatokat tartalmaztak. Forrásanyagként a *Kisdednevelés*, a *Magyar Kisdednevelés és Népoktatás* folyóiratok lapszámait használtuk fel az 1905. és az 1906. évekből. Noha a tantervet 1905 júniusában adták ki, a rajzról és a tanterv rajzot érintő várható reformjairól való diskurzus már azt megelőzően is jelen volt a folyóiratokban, ezért terjesztettük ki vizsgálatainkat az 1905. év egészére.

A *Kisdednevelés*

Az óvodai nevelés első szakfolyóiratát, a *Kisdednevelést*, az 1869-ben megalakuló Kisdednevelők Országos Egyesülete hívta életre. A lap 1870-ben jelent meg először *Alapnevelők és Szülők Lapja* néven, majd rövid szünet után 1872-ben *Nevelési Szakközlöny* címmel indult újra, és 1879-ben vált rendszeressé a már végleges *Kisdednevelés* elnevezéssel. A kezdeti években a szerkesztők túlnyomó többsége Fröbel elveinek gyakorlati megvalósítására törekedett, és nagy hangsúlyt fektettek az értelem fejlesztésére. Az 1891-ben kiadott kisdedóvási törvény azonban nagy hatással volt a népi, nemzeti irány felerősödésére is. Ennek első képviselői közé számított Péterfy Sándor, majd köré csoportosultak azok, akik támogatták még a magyaros irányt és kritikával illették a Fröbel-rendszer merevségét és a magyar sajátosságoktól eltérő módszereit (Peres, 1896).

A *Kisdednevelés* folyóiratban a meghatározott időszakban öt, szempontjainknak megfelelő tanulmányt találtunk, ebből kettő a terjedelme miatt kétrészes folytatásban jelent meg. További két olyan cikk is bekerült a válogatásba, amelyeknek csak egy-egy része foglalkozott az óvodai rajz új irányával.

A Budapesti Kör gyűlésén hangzott el *A rajztanítás új iránya az óvodában* című tanulmány előadás formájában, 1905 februárjában. A cikk világos állásfog-

lalás volt a természet utáni rajz mellett. Az előadó tapasztalatai szerint a kisgyermek, aki ösztönösen az élő természethez (és nem a mintákhoz és sablonokhoz) vonzódott, ösztönös rajzaiban nem használta a korábban vele gyakoroltatott motívumokat. Az előadó szerint nem a rajz szépsége volt a lényeges, hanem a megfigyelőképesség és a látvány visszaadásának foka. Az emlékezetből történő rajzolás szintén fontos szerepet töltött be, mert lehetőséget teremtett a fantáziának, és mutatta, hogy mennyire értette meg a gyermek a látványt. A tanulmány leglényegesebb része az óvodai gyakorlatról szólt, amelyet a gyermekrajz fejlődési fokaival vezetett be a szerző. Minthogy ekkor a Fröbel-féle alaki foglalkozások voltak használatban a hazai kisdédóvókban és az azok geometriai elemeit használó rajzgyakorlatok, így először csak kérdésként merült fel az előadásban a természet utáni rajz óvodai használhatósága. A válasz egyértelműen a művészeti oktatás és az elemi iskolai oktatás előkészítésének támogatása mellett szólt, vagyis a szerző azt erősítette, hogy szigorúan a gyermek képességeit figyelembe véve, de játékosan, az ismerős és megszokott környezetéből származó rajztémákkal történjen a természet utáni rajzolás (Barton, 1905).

Még ugyanabban a lapszámban megtaláltuk az előadás mondanivalójára való rövid reflexiót is, Halász Sarolta, a Budapesti Kör elnöke tollából, aki nyomtatékosan hangsúlyozta, hogy a rajz a munkaszerű foglalkozások részeként, velük együttes célokat valósít meg, tehát feladata „*a kézügyesség, tevékenység, szépérzék, találékonyság és önállóság fejlesztése*”, ám az új irány szempontjait, a megfigyelést és a helyes látást nem említette. Az előadóval ellentétben az ő tapasztalata az volt, hogy a gyermek azt rajzolja szívesen, amit már az alaki foglalkozások alkalmával is gyakorolt. A rajzoktatás új irányát az óvodai területen kísérletezésként értelmezte, ami nem volt ugyan ellenére, de azt csak kellő körültekintéssel, a legegyszerűbb tárgyakkal javasolta. A rajz modern irányától való távolságot jól láttatta, hogy az egyesületi gyűlés kézzelfogható eredménye csupán a palatáblák elhagyásának, valamint a papír és színesceruza használatának a határozatban való rögzítése volt (Halász, 1905, 170).

A *Gyermekművészet a nevelés szolgálatában* című, két részben közölt tanulmányt Székely Gáborné írta, aki a nemzeti törekvések, a magyar iskola és a gyermektanulmányi irány elkötelezettje, és a *Kisdédóvói magyar alaki munkák* című könyv szerzője volt. Noha a cikk nem említette a népiskolai tanterv rajzreformját, tartalmát tekintve mégis szervesen kapcsolódott ahhoz. Az írás témája ugyanis a régi és az új rajztanítás módszere és a városligeti Iparcsarokban 1905. június 1-én megnyitott rajzkiállítás bemutatása volt. A nevezett kiállítás pedig nem egyébbel foglalkozott, mint néhány fővárosi népiskolában alkalmazott, új típusú rajzoktatás eredményeinek a bemutatásával, természet utáni, emlékezet utáni és ösztönszerű rajzokon keresztül (Viharos, 1905, 6–7). A szerző az óvo-

dában is fontos szerepet tulajdonított a rajznak, és ott is a természet utáni és emlékezeti rajzot szorgalmazta, hisz ez a gyermek számára természetes és örömteli tevékenység. Cikkében visszaköszöntek a reformpedagógia haladó eszméi: a természet megismerése és szeretete, a gyermek önkifejezési ösztöneinek a tisztelete és a művészeti nevelés fontossága. A másolást egyszerűen régi, elavult módszernek nevezte, és azt írta, ideje vele szakítani (Székely, 1905).

A következő rövid híradásban egy gyakorló óvónő hívta fel a figyelmet az óvónők hiányos rajztudására, ami egyre inkább gátat szabott a rajzreformok óvodai területen való alkalmazásának. A népiskolai tanterv és utasítás kiadását követően még a nyáron, tehát a tanterv életbe lépése előtt rajztanfolyamokat szerveztek a tanítók számára, hogy a rajztanítás új módszereit el tudják sajátítani. A cikk szerzője szerint erre az óvónőknek is nagy szükségük lenne, bár ebben addig még nem történtek kezdeményezések (Hüll, 1905).

Székely Gáborné óvodai rajzzal kapcsolatos, 30 évnyi tapasztalatát osztotta meg *Az óvodai rajz újabb módszere* című tanulmányban. Szerinte addig leginkább a geometrikus elemek és a másolás volt a gyakorlat, ami szabályszerű, pontos rajzokat eredményezett ugyan, de hasznuk megkérdőjelezhető volt a szerző szerint. Saját kora gyakorlatában már a gyermek öröme és „művészi” szabadsága is figyelmet kapott, palatábla helyett pedig fehér papíron ceruzával gyakorolták a természet utáni rajzot. És hogy mit jelentett a szerző szerint az óvodában a természet utáni rajz? Semmiképp sem a „nagy természetet” a maga valóságában, mert az túl nagy falat lett volna az óvodás gyermek képességeinek, hanem az őt körülvevő tárgyakat, ismerős játékokat tartotta alkalmas modellnek, úgy, ahogyan azt ő maga alkalmazta saját munkája során (Székely, 1906).

A két részletben közölt *Rajzoktatás az óvodában* című tanulmány a Csongrád megyei Kör közgyűlésén hangzott el, szerzője ismeretlen. A rajztanítás fejlődéstörténetének összefoglalása után az előadó kiemelte, hogy korábban nem jelent meg modern, a célnak megfelelő könyv az óvodai rajzoktatásról, kivéve Nagy László *Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából* című munkáját. Az óvoda célja a rajzzal kapcsolatban szerinte nem lehet a tanítás, a szerző kiemelten fontosnak tartotta a firkálást, amit a gyermek élvezettel, szabadon üzhett, szabadjára engedve a fantáziáját. Erre a célra a palatábla és a palavessző alkalmatlan, az addigi mértanias rajzi gyakorlat pedig egyenesen káros, jelentette ki a szerző. Az emlékezeti és természet utáni rajznál elsődleges célként azt jelölte meg, hogy a látottakat a gyermek a maga naiv módján, de helyesen tudja előadni. Illusztrálhassa a mesét, amit hall, szabadon, úgy, ahogy azt ő elképzei. Táblára színes krétával, aztán papírra is rajzoljon a gyermek, esetleges naiv hibáira az óvónő tapintatosan, körültekintően figyelmeztesse. Ahhoz, hogy mindez sikeresen megtörténhessen, az óvónőknek az addig gyakorlatban lévő mintamásolás helyett magabiztos rajztudást kell elsajátítani, hogy maguk is tudjanak természet

után és emlékezetből ábrázolni. A gyermekkel való rajzoltatásban eredményeket tehát csak úgy lehet elérni a szerző véleménye szerint, ha a meglévő óvónőknek továbbképző tanfolyamokat szerveznek, a leendőik számára pedig az óvónőképzőkben az addigi elavult rajztanítást megfelelően képzett rajztanárok modern alapokra helyeznék (h. f., 1906).

Szintén ennek szükségességére hívta fel a figyelmet *A rajz, mint a társalgás segédeszköze* című cikk, egy gyakorló óvónő megfogalmazásában. A népiskolai tanterv ugyan az iskolákra nézve fogalmazott meg kötelezettségeket, de akkoriban egyre több óvodában érezték szükségét a rajz minél gyakoribb alkalmazásának. A szerzőnek ugyancsak ez volt a véleménye, csakhogy hiányzott hozzá a megfelelő rajztudása, hogy ne mintát másoljon csak, hanem önállóan ábrázolni is tudjon. A már korábban felvetett továbbképző tanfolyam szükségességét hangsúlyozta ő is, nemcsak saját személye miatt, hanem azért is, hogy az óvodai nevelés minősége és a szakma megbecsültsége növekedhessen (Kraszneczné Endersz, 1906).

A Magyar Kisdnevelés és Népoktatás

1885. május 1-jén jelent meg a *Magyar Kisdnevelés és Népoktatás* című szaklap első száma a Felvidéken, amely fő célként a magyar beszéd terjesztését, a nemzeti nevelést és az óvoda és iskola átmenet megsegítését fogalmazta meg. Alapító szerkesztői Láng Mihály és Peres Sándor voltak, mindketten otthonosan mozogtak az iskola és a kisgyermeknevelés területén is, emellett elkötelezett hívei voltak a nemzeti nevelésnek.

Az 1905. és az 1906. évben mindössze három olyan cikket találtunk, amely a népiskolai tantervben és utasításban rögzített rajzolás új, modern irányával foglalkozott, és további három olyan tanulmányt, amiben csak egy kisebb rész szólt a rajzról.

A természet utáni rajztanítás népiskolai tanterve című írás az eperjesi tanítóképző-intézet tanargyűlésén hangzott el, szerzője maga is ott tanított rajzot. Azt vallotta, hogy az új irány, a természet utáni rajz alkalmazásánál szigorúan be kell tartani a fokozatosságot. A fokozatosság szerinte legjobban a „kezdetleges” népek művészetének fejlődési fokozataival vonható párhuzamba, aminek alapján a kisgyermekeknél csak a díszítő művészet elemeit, a különböző vonalak rajzolását tartotta megengedettnek. „Szerintem az óvodában való rajzoltatás még idő előtti és csak úgy engedhető meg, ha semmiféle megfigyelést nem eszközölünk, sem felismerhető rajzokat nem követelünk...” – írta (Tattay, 1905). A gyermekrajzok és a művészetek fejlődésének fokozatai közötti párhuzammal J. Sully és S. Levinstein is foglalkozott épp azidőtájt, a századforduló környékén, és többek között az ő gazdag gyermekrajzgyűjteményük, vagy Nagy László 1905-ben kiadott

művében közölt gyűjtései alapján is tudható volt már akkor, hogy a gyermek egészen kis korában is szívesen ábrázol emberalakot, vagy élőlényt, például állatot, az előadó azonban ezt nem említette.

A következő két tanulmány részletesen tárgyalta ugyan a népiskolai tantervet és a rajzot, de egyáltalán nem érintették az óvodai nevelés területét, ezért csak röviden mutatjuk be őket. *A rajzoltatás szerepe a tanítás körében* című tanulmány a reformpedagógia egyik újjító gyakorlatát, a komplex szemléletet tartotta szem előtt, a tantárgyi határokon való átlépés eszközeként is tekintett a gyermek érzelmeit és gondolatait kifejező rajzra. A szerző szintén a gyakorlati életből merítette a tapasztalatait: munkája során a természeti és az emlékezeti rajzot is alkalmazta, célként a gyermek megfigyelő-, ítélő- és alkotókészségének fejlesztését jelölte meg (Schönvitzky, 1906). *A Rajztanítás az új tantervben* című tanulmány szerzője szerint a modern rajztanítás az életre nevelést szem előtt tartva vezeti rá a tanulót a környezete megfigyelésére és megismerésére, fejleszti a fantáziáját és a szépérzékét. Ugyanakkor aggodalmát fejezte ki a tanterv gyakorlati megvalósításával kapcsolatban, mert ugyan külföldön és a budapesti rajzkiállítás anyagát szolgáltató néhány fővárosi népiskolában már ismert volt az új módszer, de hazánk legtöbb iskolájában hiányoztak hozzá az eszközök és a személyi feltételek is (Fejér, 1906).

Összegzés

Az 1905. évi tantervben és utasításban rögzített rajztanítás új iránya érezhetően foglalkoztatta a kiválasztott szaklapokat, melyekben megtalálhatók voltak a témával kapcsolatos elméleti írások és a gyakorlatiasabb megközelítésű tanulmányok is. A gyermektanulmányi hatások és a gyermekrajz-kiállítások kapcsán már eleve fokozott figyelem kísérte a kisgyermekkorai rajz tevékenységét, a tanterv és utasítás követelményei ezt az irányt jelölték ki határozott formában. Az újítást óhajtó és szükségesnek tartó tanítói és óvodapedagógus szakma a megvalósítás tekintetében már jóval megosztottabb és bizonytalanabb volt. A geometrián alapuló, különböző, Fröbel-féle kezűgyesítő gyakorlatokat alkalmazó rajzot a legtöbb óvodában aktívan alkalmazták, az ugyanakkor már sok kritikát kapott, és megjelent az újítás igénye. A cikkekben érezhetően jelen van az is, hogy a meglévő gyakorlathoz képest a tantervben rögzített rajztanítási irány gyökeresen új szemléletet és módszereket kívánt, ami hirtelen nagy és gyors váltást követelt a tanítóktól, és ugyan mindez az óvodai területre nem vonatkozott, de az esetleges változtatás mértéke ott is jelentős volt. A kisgyermeknevelői szakma kiemelkedő képviselőinek az állásfoglalása a rajzoltatás progresszív módszeréről tehát határozottan jelen volt a szaksajtóban, a vidéki óvodák mindennapjaiban azonban még az erősen beágyazott Fröbel-módszer volt meghatározóan jelen.

Elsődleges források

- Barton, I. (1905): A rajztanítás új iránya az óvodában. *Kisdednevelés*. 34(6), 147–152.
<https://tinyurl.com/zyamrma>
- Fejér, A. (1906): Rajztanítás az új tantervben. *Magyar Kisdednevelés és Népoktatás*. 12(8), 154–158. <https://tinyurl.com/yxybb4s2>
- h.f. (1906): Rajzoktatás az óvodában 1. *Kisdednevelés*. 35(11), 267–271.
<https://tinyurl.com/7b2jnfmk>
- h.f. (1906): Rajzoktatás az óvodában 2. *Kisdednevelés*. 35(12), 303–305.
<https://tinyurl.com/ycyb73kf>
- Halász, S. (1905): Egyesületünk Budapesti Köre. *Kisdednevelés*. 34(6), 169–171.
<https://tinyurl.com/yetfh4sb>
- Hüll, C. (1905): Továbbképző tanfolyamok. *Kisdednevelés*. 34(17), 432–436.
<https://tinyurl.com/3t2ycw3m>
- Kraszneczné Endersz, J. (1906): A rajz, mint a társalgás segédeszköze. *Kisdednevelés*. 35(24), 592–594. <https://tinyurl.com/3ch5t3xz>
- Schönvitzky, Gy. (1906): A rajzoltatás szerepe a tanítás körében. *Magyar Kisdednevelés és Népoktatás*. 12(7), 135–138. <https://tinyurl.com/2ssevjtz>
- Székely, G. (1905): Gyermekművészet a nevelés szolgálatában. *Kisdednevelés*. 34(16), 407–410.
<https://tinyurl.com/3u656vy2>
- Székely, G. (1905): Gyermekművészet a nevelés szolgálatában. *Kisdednevelés*. 34(17), 429–436.
<https://tinyurl.com/bd234krp>
- Székely, G. (1906): Az óvodai rajz újabb módszere. *Kisdednevelés*. 35(4), 97–101.
<https://tinyurl.com/2pdnr3ex>
- Tattay, M. (1905): A természet utáni rajztanítás népiskolai tanterve. *Magyar Kisdednevelés és Népoktatás*. 11(2), 26–32. <https://tinyurl.com/2djt6mbz>
- Tattay, M. (1905): A természet utáni rajztanítás népiskolai tanterve. *Magyar Kisdednevelés és Népoktatás*. 11(3), 44–48. <https://tinyurl.com/mr4942u8>
- Viharos. (1905). A gyermek rajzol. *Pesti Napló*. 56(151), 6–7. <https://tinyurl.com/2b8hnxxy>

Felhasznált irodalom

- Balla, G. (2019): A századforduló vizuális oktatásának párhuzamai a korabeli művészeti tendenciákkal (A klasszikus rajzoktatás és a romantikában gyökerező, szabadabb vizuális kifejezés dialektikája a századforduló vizuális nevelésében). *Képzés és Gyakorlat*. 17(1), 15–24.
<https://doi.org/10.17165/TP.2019.1.2>
- Buday, L. (1957): A magyar rajzoktatás 100 éve (1800–1900). In: *A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve I.* Szeged. 245–264.
- Buday, L. (1958): A magyar rajzoktatás a századfordulón (1895–1915). In: *A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve I.* Szeged. 269–298.
- Joó, J. (2014): A német művészetpedagógia története 1900–1980 között. *Neveléstudomány*, 2(4), 79–91.
- Kárpáti, A. (1993): Elvek, eszmények, paradigmák a magyar rajztanításban a kezdetektől a hetvenes évekig. *Magyar Pedagógia*, 93(1–2), 19–35.

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. november 1.

- Köves, Sz. (2009): *A hazai rajzoktatás története (1777–1944) kortárs nevelési és művészeti irányzatok tükrében*. Budapest: ELTE PPK. Doktori disszertáció.
- Nagy, L. (1905). Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Singer és Wolfner, Budapest.
- Nagy, L. (1906). Gyermekművészeti kiállítás. *Népművelés*, I. (1–6), 96–102.
<https://tinyurl.com/4hh7fyse>
- Sz. S. (1905): A Magyar rajztanárok nagygyűlése. *Magyar Paedagogia*. 14(6–7), 228–229.
- Tanterv és utasítás az elemi népiskola számára*. Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m.kir. miniszter 1905. évi június hó 16-án 2202. eln. számú rendeletével. Budapest: Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.
- Tészabó, J. (2005): A gödöllői művésztelep és a nevelés. *Iskolakultúra* 15(2). 17–25.
<https://tinyurl.com/4u6pzdpk>
- Tóth, P. (2006). A hazai rajzoktatás története a népoktatási törvényig. A rajziskolák. *Neveléstörténet*, 3(1–2), 115–136. <https://tinyurl.com/4mnbf3y9>